

OSNOVNA ŠOLA I MURSKA SOBOTA
ŠTEFANA KOVAČA 32
9000 MURSKA SOBOTA

RAZISKOVALNA NALOGA

ZAKLONIŠČA V MURSKI SOBOTI

IZ PODROČJA ZGODOVINE

PRIPRAVILI:

Nika PERŠ

Mila TEMLIN

MENTORICA:

Jasna ŽIŽEK

MURSKA SOBOTA, marec 2021

ZAHVALA

Zahvaljujemo se vsem, ki so nama pomagali pri raziskovanju zaščite prebivalcev Murske Sobotne med osamosvojitveno vojno. V veliko pomoč so nam bili informatorji: g. Aleksander Krpič, g. Stanko Kerčmar, g. Denis Gjerek, g. Božo Bohar. Posebna hvala g. Stanku Wolfu za vse dobronamerne nasvete in poslano gradivo, kakor tudi najinim starim staršem, g. Petru Peršu in ga. Bernardi Temlin.

Zahvala gre tudi učitelju Simonu Hauku, ki nama je pomagal pri angleškem prevodu povzetka in učiteljici Mileni Mohorko, ki je nalogo lektorirala.

Najbolj hvaležni pa sva za pomoč in spodbudo mentorici Jasni Žižek, ki naju je pripeljala do zastavljenega cilja.

POVZETEK

Odločitev za samostojno Slovenijo je v naši državi sprožila desetdnevno vojno v kateri je bilo ogroženo tudi civilno prebivalstvo. V raziskovalni nalogi z naslovom Zaklonišča v Murski Soboti so predstavljene razmere med osamosvojitveno vojno in dogajanje med civilnim prebivalstvom. Veliko prebivalcev Murske Sobote se je ob razglasitvi nevarnosti umaknilo na podeželje tisti, ki so pa v Murski Soboti ostali pa so se zatekli v zaklonišča. Raziskovalna naloga raziskuje osebne zgodbe pristojnih in odgovornih za zaščito civilnega prebivalstva v mestu ter pogled in doživljanje vojnih razmer civilnih prebivalcev, ki so med vojno ostali v mestu. V raziskovalni nalogi je predstavljeno stanje zaklonišč v Murski Soboti danes in ugotovitve na pripravljenost zaščite ob morebitnih novih vojaških napadih ali naravnih nesrečah.

Ključne besede: vojna, Murska Sobota, zaklonišče, osamosvojitve

ABSTRACT

The decision for an independent Slovenia triggered a ten-day war where even the civilian population was endangered. In this research paper entitled Shelters in Murska Sobota, the situation between the war of independence and the events between the civilians are presented. Many residents of Murska Sobota withdrew to the countryside, those who remained in Murska Sobota took refuge in shelters. The research paper explores the personal stories of those responsible for protecting the civilian population and the view and experience of the war of the civilians who remained in the town. The paper presents the state of shelters in Murska Sobota today and findings on the readiness of said shelters in the event of new military attacks or natural accidents.

Key words: war, Murska Sobota, shelter, independence

KAZALO VSEBINE

1 UVOD	6
2 METODOLOGIJA DELA	7
3 SLOVENIJA NA POTI V SAMOSTOJNOST.....	8
3.1 Pot do osamosvojitve	8
3.2 Osamosvojitvev in vojna za Slovenijo	10
3.3 Vojna na pomurskih tleh	12
4 ZAKLONIŠČA IN ZAKLANJANJE	14
4.1 Zaklonišče	14
4.2 Zgodovina izgradnje zaklonišč.....	16
4.3 Odreditev zaklanjanja.....	18
4.3.1 Alarmiranje in obveščanje prebivalcev o zaklanjanju.....	19
4.3.2 Obveščanje prebivalcev med izvajanjem zaklanjanja	20
4.3.3 Ravnanje prebivalcev med zaklanjanjem	21
4.4 Uporaba zaklonišč v Murski Soboti v času osamosvojitvene vojne 1991	22
4.5 Vzdrževanje zaklonišč po 1991 in trenutno stanje primernosti zaklonišč	27
5 DOŽIVLJANJE OSAMOSVOJITVENE VOJNE V MURSKI SOBOTI.....	33
6 ZAKLJUČEK.....	37
VIRI IN LITERATURA	39

1 UVOD

Letos mineva trideset leto od osamosvojitve Slovenije. Za samostojno pot je bilo potrebno veliko poguma naših politikov, ki so pred tridesetimi leti delovali kot eno in po volji slovenskega ljudstva. Žal brez vojne ni šlo. O osamosvojitveni vojni se doma večkrat pogovarjamo, prav tako v šoli, in šele sedaj dojemamo, da smo v Sloveniji imeli veliko srečo, da vojna ni trajala dlje časa. Ob tem, da letos praznujemo okroglo obletnico, sva se odločili, da bo najina tema povezana z osamosvojitvijo Slovenije.

Ob brskanju po literaturi sva ugotovili, da je bilo zapisanih že veliko prispevkov o samem poteku vojne v Pomurju in akcijah, ki so potekale v naših krajih, zelo malo pa sva našli o dogajanju med civilnim prebivalstvom v Murski Soboti med samimi vojaškimi napadi. Zato sva se odločili, da bova raziskali, kam so se prebivalci Murske Sobote zatekli ob razglasitvi nevarnosti.

Pred raziskovanjem sva si zastavili nekaj zgodovinskih raziskovalnih vprašanj. Zanimalo naju je, kam so se zatekli prebivalci Murske Sobote ob letalskih napadih med osamosvojitveno vojno, kaj so prebivalci imeli pripravljeno v primeru dolgotrajnega obstreljevanja in ali so se informatorji zavedali resnosti položaja.

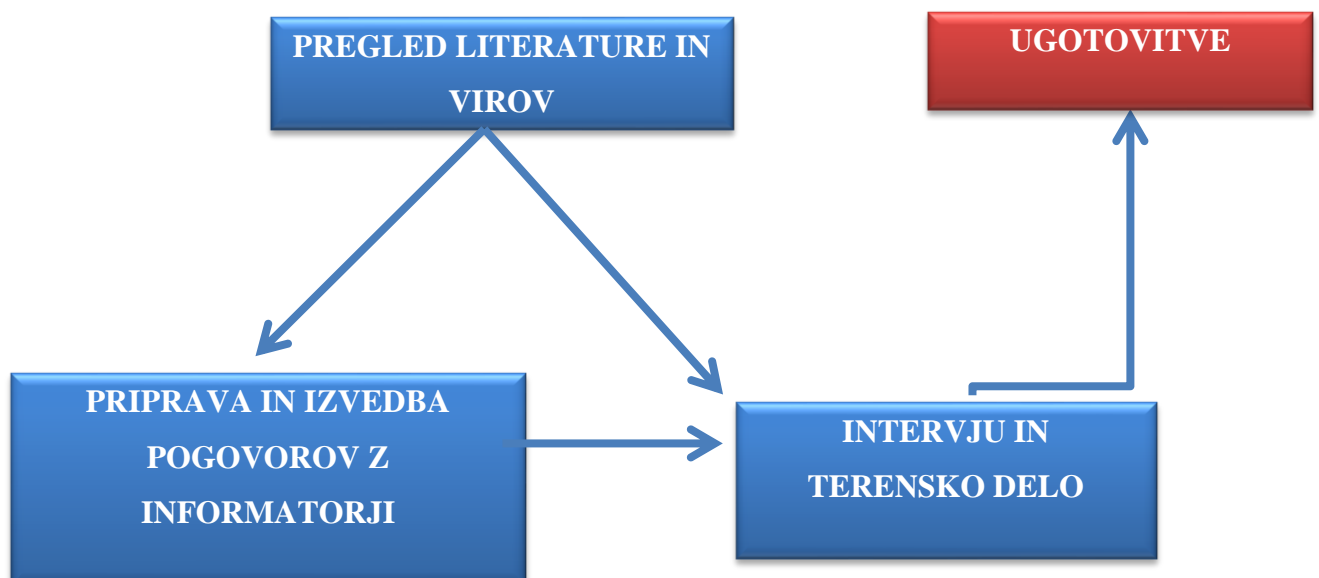
Ob tem sva si zastavili tudi tri hipoteze. Kot prvo trdimo, da so prebivalci Murske Sobote bili dobro pripravljene na dolgotrajno nevarnost ob vojaških napadih. Predvidevamo, da je bilo v Murski Soboti dovolj zaklonišč za vse prebivalce Murske Sobote. Kot zadnje trdimo, da so danes zaklonišča v Murski Soboti slabo vzdrževana in neuporabna za ponovno uporabo.

Svoje hipoteze sva s pomočjo različnih metod zgodovinskega proučevanja potrdili ali ovrgli. Čakalo naju je zanimivo raziskovanje zgodovine, ki se je dogajala še nedolgo nazaj in se je vsaj po pričevanju najinih domačih vtisnila v spomin slehernemu prebivalcu Slovenije, ki je doživel osamosvojitveno vojno.

2 METODOLOGIJA DELA

Pri pripravi raziskovalne naloge so uporabljene metode zgodovinskega proučevanja, in sicer:

- Pregled in pridobitev podatkov iz literature: J. Durič, B. Raudi: *Pričevanja in razmišljanja o vojni za Slovenijo 1991 v Pomurju*.
- Zborovanja strokovnjakov: Zbornik: *Vloga TO Pomurja v procesu osamosvajanja*.
- Pridobitev podatkov iz diplomskega dela: E. Mihalič: *Vojna za Slovenijo leta 1991 v Prekmurju*, D. Sivka: *Varnostna namembnost zaklonišč po hladni vojni*.
- Pridobitev virov iz spletnih strani: SSKJ, RTV.
- Pridobitev internega vira o zakloniščih v Murski Soboti štaba Civilne zaščite Murska Sobota.
- Informatorji: Stanislav Wolf, Aleksander Krpič, Stanko Kerčmar. Denis Gjerek, Božo Bohar, Peter Perš in Bernarda Temlin.
- Delo na terenu: ogled zaklonišča v Murski Soboti.
- Analiza pridobljenih podatkov.

3 SLOVENIJA NA POTI V SAMOSTOJNOST

Želja po samostojni državi je v srcih Slovencev tlela že dlje časa. Ob padcu komunizma v Evropi so tudi naši politiki dobili zagon in motivacijo, da izpeljejo odcepitev Slovenije od Jugoslavije. Spomini na potek osamosvojitve so pri naših starših in starih starših še zelo živi. V najini okolici ni človeka, ki se vojne za samostojnost ne bi spominjal. Nekateri so v vojni sodelovali aktivno, velika večina pa je bila opazovalcev, ki so pri radijskih sprejemnikih spremljali dogajanje po državi. Da bi lažje razumeli potek osamosvojitve in pretečo nevarnost, ki je prebivalce Murske Sobote spravila v zaklonišča, morava zapisati kratek potek osamosvajanja Slovenije tako na nacionalni kot na regijski ravni.

3.1 Pot do osamosvojitve

Kljub dejstvu, da je jugoslovanska ustava leta 1974 okrepila samostojni položaj republik, so bile težnje po poenotenju še vedno močne. Ob izčrpanju posameznih tem slovensko politično vodstvo ni bilo sposobno razviti nacionalnega programa. Stališče do tega se je pričelo postopoma spreminjati šele s prispevki za slovenski nacionalni program v 57. številki Nove revije¹, leta 1987. Ideje, izražene v Novi reviji, so postale del uradne politike, s širjenjem demokratičnega prostora se je povečal vpliv javnosti, krepila se je vloga skupščine.²

Avgusta 1988 je v procesu proti četverici³ prišlo do najhujšega odkritega spora med najmočnejšo federalno institucijo JLA in Slovenijo. Odbor za varstvo človekovih pravic je s preko sto tisoč individualnimi člani postal najmočnejša organizacija civilne službe. Vprašanje

¹ Založba Nova revija je bila ustanovljena leta 1990. Nastala je iz istoimenske revije, ki jo je junija 1980 spodbudilo šest slovenskih razumnikov in podprlo 60 podpisnikov v časopisu Delo. Prva številka Nove revije je izšla maja 1982, založnica je bila Cankarjeva založba. V naslednjih letih je izšlo več posebnih številk revije; največji odmev je doživela slovita 57. številka, v kateri so bili objavljeni Prispevki za slovenski nacionalni program.

Vir: <http://www.nova-revija.si/o-zalozbi/o-zalobi.html> (21. 1. 2021)

² Razstavno gradivo – Podobe vojne: Pomurski muzej (dalje Podobe vojne) str. 2.

³ Četverici Janezu Janši, Ivanu Borštnerju, Davidu Tasiću in Franciju Zavrlu so očitali razkritje vojaške skrivnosti. Prvi dan sodnega procesa proti četverici, ki je potekal v srbohrvaščini, se je pred stavbo vojaškega sodišča na Roški cesti v Ljubljani zbralo nekaj deset ljudi. Devet dni pozneje, ko se je proces končal, pa jih je bilo pred sodiščem zbranih že več kot 10.000.

Vir: <https://www.rtv slo.si/slovenija/30-let> (21. 1. 2021)

politične ureditve in položaja Slovenije v Jugoslaviji pa se je strnilo v razpravah v ustavnih spremembah.⁴

Septembra 1989 sprejeti ustavni amandmaji so omogočili ustavni prehod iz socialističnega v tržno gospodarstvo in iz enopartijskega v večstrankarski sistem. Leta 1990 so se na teh osnovah dokončno oblikovale klasične politične stranke. Na pomladanskih volitvah je kot združena opozicija največ glasov prejel Demos⁵. Neposredno je bilo izvoljeno tudi predsedstvo republike s predsednikom Milanom Kučanom^{6, 7}

Slika 1: Milan Kučan in Jože Pučnik ob razglasitvi rezultatov volitev⁸

Najpomembnejše vprašanje nove oblasti je bilo, kako uresničiti splošno obljubo o vzpostavitvi lastne države, pri čemer je prevladalo spoznanje, da mora biti to nacionalni projekt, ki ga bo podprla večina političnih sil in prebivalstva. Kot možna pravna rešitev je bil decembra 1990 sprejet zakon o plebiscitu⁹. Plebiscitarno odločitev Slovencev, da želijo živeti

⁴ Podobe vojne str. 2

⁵ Slovenska demokratična zveza, Slovenski krščanski demokrati in Socialdemokratska zveza Slovenije so podpisali dogovor o sodelovanju, ki je hkrati pomenil tudi ustanovitev Demokratične opozicije Slovenije (Demos).

Vir: <https://www.rtv slo.si/slovenija/30-let> (21. 1. 2021).

⁶ Milan Kučan je bil predsednik Predsedstva Republike Slovenije v okviru Jugoslavije, in sicer od izvolitve na prvih demokratičnih volitvah leta 1990 do 25. junija 1991, ko je Slovenija razglasila neodvisnost. 23. decembra 1991 se je funkcija s sprejetjem Ustave Republike Slovenije preimenovala v predsednika Republike Slovenije in uvedla petletni mandat. Ob koncu dveletnega mandata je bil 6. decembra 1992 ponovno izvoljen za predsednika na prvih volitvah v samostojni Sloveniji. Leta 1997 je bil izvoljen še za drugi petletni mandat, ki se mu je iztekel 1. decembra 2002.

Vir: <http://www.bivsi-predsednik.si/up-rs/2002-2007/bp-mk.nsf/ostalo/biografija> (21. 1. 2021)

⁷ Podobe vojne str. 3.

⁸ <https://www.rtv slo.si/slovenija/30-let> (11. 3. 2021)

⁹ Ljudsko glasovanje na kakem ozemlju o priključitvi tega določeni državi.

v neodvisni, suvereni državi, je skupščina nadgradila z resolucijo o nesporazumni razdružitvi. Pogajanja, ki naj bi to dosegla zaradi popolne gospodarske blokade, grožnje z državnim uradom in mednacionalnimi oboroženimi spopadi, ki so se že dogajali, maja 1991 niso imela več nobenega pomena.¹⁰

3.2 Osamosvojitev in vojna za Slovenijo

Slovenska skupščina je samostojnost razglasila 25. junija 1991. Na mejnih prehodih in na kontrolnih točkah s Hrvaško so bile jugoslovanske zastave in table zamenjane s slovenskimi. Ponoči naslednjega dne je zvezna vlada sprejela sklep, da bo v sodelovanju s sekretariatoma za notranje zadeve in obrambo prevzela vse posle v zvezi s prehodi državne meje. Na osnovi teh sklepov pa je JLA 27. junija pričela napad na Slovenijo.¹¹

Slika 2: Začetek osamosvojitvene vojne v Sloveniji¹²

Vir: <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=plebiscit> (21. 1. 2021)

¹⁰ Podobe vojne str. 3

¹¹ Podobe vojne, str. 4.

¹² <https://old.delo.si/novice/politika/pred-20-let-je-slovenija-znasla-sredi-vojne-vihre.html> (22. 3. 2021)

V desetdnevni vojni za Slovenijo je bil prvi oborožen spopad v Pogancih pri Novem mestu. Slovensko predsedstvo je poseg ocenilo kot poskus tajne okupacije Slovenije ter ukazalo izvajanje ukrepov za oviranje prehoda enot JLA. Kljub temu jim je uspelo zasesti večino mejnih prehodov, na tiste, ki jih niso zasedli, pa so poslali helikopterske desante¹³. Slovenske oborožene enote pa so blokirale vse vojašnice in že naslednji dan z zavzetjem nekaterih mejnih prehodov, vojašnic, mejnih stražnic, skladišč ter drugih objektov, vzpostavile ravnotežje. Temu so sledili letalski napadi, s katerimi je bilo v najširšem smislu ogroženo tudi civilno prebivalstvo.¹⁴

Slovenija se je poleg oboroženega odpora odzvala tudi z odmevnim obveščanjem domače in svetovne javnosti. V vmesnem času so potekala pogajanja pa tudi nove ofenzive in blokade. Slovensko vodstvo je vztrajalo na plebiscitarni odločitvi in 2. junija zvečer enostransko razglasilo ustavitev ognja. 3. junija je še prihajalo do posamičnih spopadov, že naslednji dan pa so se enote JLA po treh mesecih v celoti umaknile iz Slovenije.¹⁵

Slika 3: Umik Jugoslovanske vojske iz Slovenije¹⁶

¹³ Prevoz vojaštva na sovražnikovo ozemlje z namenom, da opravi določeno nalogo.

Vir: <https://fran.si/iskanje?All=desant&IsAdvanced=True> (21. 1. 2021).

¹⁴ Podobe vojne, str. 4.

¹⁵ Podobe vojne, str. 4.

¹⁶ <https://old.delo.si/novice/politika/od-odhoda-zadnjega-vojaka-jla-mineva-20-let.html> (13. 3. 2021)

Vojna za Slovenijo je v enotah JLA terjala 44 mrtvih in 146 ranjenih, v slovenskih enotah pa 19 mrtvih in 182 ranjenih. Mrtvih je bilo tudi 12 tujih državljanov. Posebnost te vojne je bila velika medijska odmevnost, ki jo je imela. Slovenske oborožene enote so bile kljub slabši oborožitvi predvsem visoko motivirane, imele so popolno podporo prebivalstva, odločilen pa je bil sistem dobro organiziranega poveljevanja in obveščanja.¹⁷

3.3 Vojna na pomurskih tleh

Priprave na morebitni oborožen spopad so potekale že leta 1990, ko se je oblikovala manevrska struktura narodne zaščite. V Pomurju je bila organizacijska manevrska struktura narodne zaščite identična organizacijski strukturi teritorialne obrambe. Glavna naloga vseh štabov pa je bila formirati enote narodne zaščite in zagotoviti njihovo oborožitev. Predvsem je bilo potrebno ohraniti orožje in strelivo, ki bi ga štabi teritorialne obrambe po ukazu morali predati v skladišče jugoslovanske ljudske armade. Pomembno nalogo obveščanja in spremljanja premikov orožja so imeli v tem projektu tudi pripadniki milice. Skupno delo se je nadaljevalo v zavarovanju procesa osamosvajanja Slovenije in kasneje v sami vojni.¹⁸

Vojaški premiki JLA so se pričeli že 26. junija 1991 zvečer, organizirana akcija JLA pa je stekla 27. junija. Tega dne je tankovska kolona poskušala preboj pri Ormožu, vendar so ji ovire na mostu z ognjeno podporo teritorialcev to preprečile.¹⁹

Po poskusu preboja pri Središču ob Dravi se je poveljnik odločil za pot proti Ljutomeru. Sledila sta spopada v Kačurah in Makotnjaku in prehod je bila zaustavljen. Enako se je 28. junija zgodilo tudi na Gibini in pri Razkrižju. Druga kolona je imela za cilj Gornjo Radgono. Hrvaško-slovensko mejo je prestopila 27. junija pri Koprivi in kljub barikadam naslednji dan nadaljevala pot do mejnega prehoda, ki je v njenih rokah ostal šest dni. Pogajanja, streljanja in raketiranja so se izmenjavala dokler enote TO niso dokončno zasedle obmejne stražnice, čemur je sledilo ponovno pogajanje in končno umik enote JLA nazaj na Hrvaško.²⁰

¹⁷ Podobe vojne, str. 5.

¹⁸ Podobe vojne, str. 6.

¹⁹ Podobe vojne, str. 6.

²⁰ Podobe vojne, str. 7

Slika 4: Tank na cesti v Gornji Radgoni²¹

2. julija je potekal spopad v Presiki in po preboju enote JLA naslednji dan v Pristavi ter pred Ljutomerom. 3. julija je poskušala s prebojem oklepna kolona pri Krogu. V istem obdobju je bila blokirana vojašnica v Murski Soboti, pogajanja pa so potekala pod pritiskom grožnje raketiranja skladišča orožja v neposredni bližini mesta. Postopoma so se predajale tudi stražnice JLA na celotnem ozemlju, pri čemer je bilo najbolj dramatično zavzetje stražnice na Kuzmi 2. julija, ko je v bojih padel njen poveljnik. Vojna dveh, po oborožitvi neenakovrednih nasprotnikov, se je končala z zmago tistega, ki je bil bolj motiviran, katerega cilj je bil obramba domovine.²²

²¹ <http://www.pomurski-muzej.si/razstave/muzejske-zbirke/zgodovinska-zbirka> (13. 3. 2021)

²² Podobe vojne, str. 7.

4 ZAKLONIŠČA IN ZAKLANJANJE

Ob prebiranju gradiva in pogovoru s svojimi starši sva ugotovili, da je bila osamosvojitvena vojna na poti v dolgotrajno bojevanje in s tem grožnjo civilnemu prebivalstvu. Na srečo se je dogajanje obrnilo na mirno stran in smo iz osamosvojitvene vojne pridobili veliko izkušenj in relativno majhno število žrtev. Naju pa je še posebej zanimalo, kako je lokalno prebivalstvo Murske Sobote doživljajo ure vojaških napadov in potencialnih nevarnosti. Posebej sva se osredotočili na zaklonišča v Murski Soboti in zaklanjanje v kletih posameznih hiš. Pred tem pa sva raziskali, kdaj je zaklanjanje sploh potrebno.

4.1 Zaklonišče

O zakloniščih sva že večkrat slišali, ampak jih nisva nikoli videli in spoznali. Zato sva se po pomoč obrnili na upokojenega poveljnika civilne zaščite Murska Sobota g. Stanka Wolfa (rojen 1957), ki nama je z veseljem pomagal. Po besedah bivšega poveljnika g. Wolfa se zaklonišča²³ gradijo kot samostojni objekti ali v sklopu drugih objektov. Zaklonišča so projektirana s 50, 100, 150, 200 in 300 zakloniščnimi mesti. Možne so tudi kombinacije z 2 x 100, 2 x 200 ali 2 x 300 zakloniščnimi mesti. Sam objekt je izveden kot železobetonska škatla z vgrajenimi zapirali in ventili. Za izmenjavo zraka se vgrajujejo ustrezne filtroventilacijske naprave. Zaklonišče je v osnovni funkciji možno uporabljati neprekinjeno 7 dni.

Zaklonišče ima glavni vhod in zasilni izhod. Večja zaklonišča imajo lahko tudi mirnodobni vhod, da se ga lahko uporablja za drugi namen (trgovine, skladišča, centre zvez idr.). Prehod od mirnodobne uporabe v zaščitno funkcijo je 24 ur. Tako imajo uporabniki, ki uporabljajo zaklonišča v mirnem obdobju 24 ur časa, da odstranijo svoje stvari in se zaklonišče pripravi za zaklanjanje.

²³ Zaklonišče je del objekta ali objekt, ki je zgrajen in opremljen s filtroventilacijskimi napravami in bivalno opremo, ki omogoča praviloma nekajdnevno bivanje in zaščito pred delovanjem bojnih sredstev ter radiološko, kemijsko in biološko zaščito.

Vir: <http://www.sos112.si/slo/tdocs/zaklanjanje.pdf> str. 21 (18. 1. 2021)

Slika 5: Zaklonišča v mirnem obdobju služijo drugim namenom²⁴

Blizu naše šole (čez cesto) se nahaja zaklonišče, kjer trenutno gostujejo glasbena delavnica Govoreči bobni pod mentorstvom Mirana Celca. Za potrebe vaj bobnanja so si preuredili zaklonišče v prijetno glasbeno delavnico, ki deluje že 20 let. S tem, da imajo prostore v zaklonišču, s svojimi vajami ne motijo okoliških prebivalcev.

Slika 6: Notranjost zaklonišča Park, kjer gostuje glasbena delavnica Govoreči bobni²⁵

²⁴ Avtor fotografije Miran Celec, 15. 3. 2021.

²⁵ Avtor fotografije Miran Celec, 15. 3. 2021.

Ko je zaklonišče pripravljeno na zaklanjanje, mora imeti tudi še posode za vodo in posode za fekalije. Notranji prostori zaklonišča se delijo na bivalne prostore, na prostor za filtracijo ventilacije in prostor za odpadni material. Glede na stopnjo zaščite so zaklonišča osnovne in dopolnilne zaščite. Zaklonišča dopolnilne zaščite nimajo primernega zračenja in ustreznih zapiral (vrat), ki ščitijo prebivalce pred biološkimi, kemičnimi in jedrskimi napadi.

Slika 7 in 8: Leva slika prikazuje filtrirni sistem zračenja, desna pa zračni sistem v zaklonišču na Mojstrski ulici.²⁶

4.2 Zgodovina izgradnje zaklonišč

Po besedah g. Wolfa je v skladu s političnimi in varnostnimi razmerami v Jugoslaviji, Evropi in svetu zakon o obrambi države nalagal investitorjem izgradnjo zaklonišč osnovne zaščite ob šolah, vrtcih in vseh objektih, kjer se je zbiralo večje število ljudi. Tako so Občina Murska Sobota in investitorji ob gradnji objektov od leta 1984 imeli obveznost gradnje zaklonišč za objekte z nad 300 zaposlenimi. Izgradnja zaklonišč je bila financirana v skladu z zakonom (javna zaklonišča Občine Murska Sobota, podjetij, zavodov itd.). V letih od 1984 do 1987 je bilo izgrajeno 19 zaklonišč z okoli 2.500 zakloniščnimi mesti osnovne zaščite ter približno

²⁶ Avtor fotografije Nika Perš, 4. 3. 2021.

3.000 zakloniščnimi mesti dopolnilne zaščite. Obveznost gradnje je bila omejena na mesto Murska Sobota, ki je izpolnjevalo pogoj naselja – mesta z več kot 10.000 prebivalci.

Po letu 1987 je gradnja zaklonišč zastala zaradi ekonomsko-političnih razmer v tem času in odklonilnega stališča tako političnih struktur kot tudi občanov do gradnje zaklonišč, ki jih po teoriji politike in občanov »nikoli ne bomo potrebovali«. Po prekinitvi gradnje zaklonišč je bilo vprašljivo tudi financiranje vzdrževanja zaklonišč in zakloniščne opreme, za kar so delavci na področju Civilne zaščite kot tudi Občinski štab civilne zaščite morali vlagati veliko truda, da so ohranjali zaklonišča v primerni funkciji.

Slika 9: Načrt zaklonišča na Mojstrski ulici²⁷

Ko je prišlo do potrebe zaklonišča leta 1991, so ga morali izprazniti za javnost in vzpostaviti zaklonišče za zaklanjanje. Potrebno je bilo preveriti delovanje filtrov in ventilacije. Prav tako je bilo potrebno preveriti delovanje zapiral, saj vrata niso smela prepuščati zraka. Filtri pa so morali zagotavljati, da zrak kroži. V soboških zakloniščih je bila za enega človeka preračunana polovica kvadratnega metra. Zaklonišča so še danes pripravljena tako, da v njih lahko preživiš. Trenutno v zaklonišču na Mojstrski ulici ni postavljene opreme, je pa zložena in pripravljena, da se v primeru potrebe ustrezno namesti.

²⁷ Avtor fotografije Nika Perš, 4. 3. 2021.

Slika 10: Zložena oprema v zaklonišču na Mojstrski ulici²⁸

Zaklonišča so se delala le v mestu, v okolici mesta pa so za te namene uporabljali kleti. Na kletih je bilo potrebno zadelati okna s peskom, ampak to je bila le fizična zaščita v primeru, če bi prišlo do rušenja ali bombnega napada.

4.3 Odreditev zaklanjanja

Zanimalo naju je, kdaj je potrebno izdati alarm za zaklanjanje. Gospod Wolf nama je povedal, da ljudje ne potrebujejo zaklonišča le ob vojaških napadih, ampak se v zaklonišča lahko zatečejo tudi ob naravnih nesrečah, kot je lahko na primer velika onesnaženost zraka ali kaj podobnega. Zaklanjanje²⁹ se odredi, če so neposredno ogrožena življenja prebivalcev, živali, živine in dobrin, ali če ni mogoče drugače zaščititi kulturne dediščine in traja toliko časa, dokler neposredna nevarnost ni odpravljena. Zaklanjanje lahko odredijo vlada, župan, v nujnih primerih pa tudi pristojni poveljnik civilne zaščite. O odločitvah poveljnika civilne zaščite se priporoča vodenje delovodnika, pri čemer se za odločitve, ki so povezane z večjimi finančnimi posledicami, izdajajo pisne odredbe.³⁰

²⁸ Avtor fotografije Mila Temlin, 4. 3. 2021.

²⁹ Zaklanjanje obsega zaklanjanje ljudi v zakloniščih, zaklonilnikih in drugih objektih, ki omogočajo zaščito pred ruševinami, radiološkimi in drugimi nevarnostmi v vojni ter ob drugih nesrečah.

Vir: <http://www.sos112.si/slo/tdocs/zaklanjanje.pdf> str. 21 (18. 1. 2021)

³⁰ Vir: <http://www.sos112.si/slo/tdocs/zaklanjanje.pdf> str. 10 (18. 1. 2021)

Zaklanjanje je treba izvesti v najkrajšem možnem času. Pomembni so znanstveni izračuni, saj na ta način zagotovijo vnaprejšnje informacije za sprejem odločitev o časovnem načrtovanju zaščitnega ukrepa ter povečajo učinkovitost sporočil zgodnjega obveščanja. Še posebej to velja za morebitno nevarnost jedrske nesreče in nesreče z nevarnimi snovmi. Pomembno je tudi, da se časovni vidik preuči v povezavi z opozorilnimi sprožilci, saj lahko določene razmere, ki podaljšajo čas, potreben za zaklanjanje (takšne izredne razmere se dogajajo ponoči).³¹

V zaklonišča se lahko zatečejo vsi ljudje, ki so v njegovi bližini. Gospoda Wolfa sva povprašali, ali je pri vstopu v zaklonišča kakšna selekcija glede na starost ali spol. Povedal nama je, da za vstop v zaklonišče ni nobenih omejitev, šteje le čas, kdo prej pride, bo prej v zaklonišču. Ko se zaklonišče napolni z določenim številom ljudi, je pomembno, da se preostale ljudi preusmeri v druga zaklonišča ali podobne zaklone. Zelo previdni morajo biti pri štetju ljudi v zaklonišču, saj bi preveliko število lahko ogrožalo življenje ljudi. Prav tako ni pomembno, iz katerega dela mesta ali kraja človek prihaja.

4.3.1 Alarmiranje in obveščanje prebivalcev o zaklanjanju

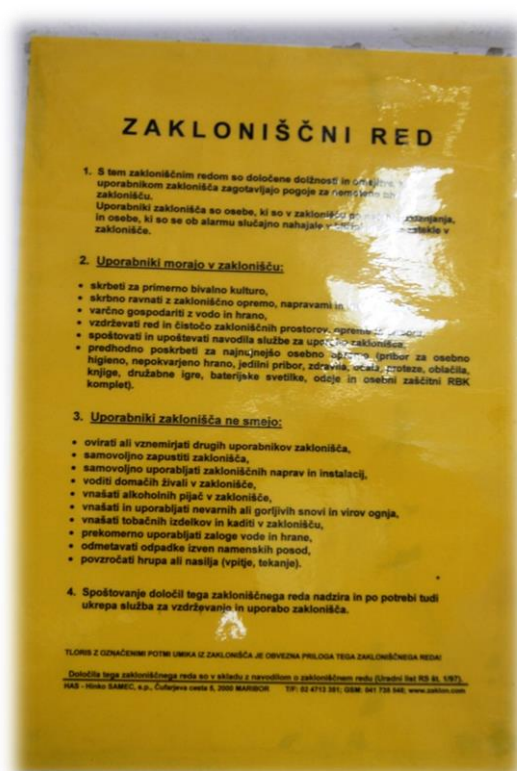
Alarmiranje prebivalcev se izvaja kot enoten sistem javnega alarmiranja, ki ga organizira Uprava Republike Slovenije za zaščito in reševanje in ga je možno uporabljati na lokalni, regijski ali državni ravni in ga ob nevarnostih na ogroženih območjih izvajajo Center za obveščanje Republike Slovenije oziroma regijski centri za obveščanje.³²

Ko je prišlo do obvestila o nevarnosti v Murski Soboti, so pristojni uporabljali alarmiranje s sirenami. S sirenami so ljudi obvestili, da je potrebno iti v zaklonišče. Vse do prvega zračnega napada na vojašnico se prebivalci Murske Sobote niso želeli zaklanjati v zakloniščih. Prvi resni napad je bil izveden 28. junija 1991, kljub temu da je bilo že dan prej, 27. junija 1991, alarmirano, da bi bilo potrebno zaklanjanje, vendar prebivalci Murske Sobote tega niso jemali resno. Ko pa je prišlo do prvega napada na vojašnico in so prebivalci videli, da so razmere resne, so šli v zaklonišča, ki so na koncu bila prepolna in je bilo mest za zaklanjanje premalo.

³¹ Vir: <http://www.sos112.si/slo/tdocs/zaklanjanje.pdf> str. 10 (18. 1. 2021)

³² Vir: <http://www.sos112.si/slo/tdocs/zaklanjanje.pdf> str. 9 (18. 1. 2021)

Tisti, ki so ostali brez prostora v zakloniščih, so si morali sami najti zaklonišče v kakšni zasebni hiši ali na podeželju.

Slika 11: Zakloniščni red³³

4.3.2 Obveščanje prebivalcev med izvajanjem zaklanjanja

Jasne, verodostojne, pravočasne in natančne informacije in upoštevanje njihovih lastnosti (npr. jezik, starost, izobrazba) so bistvenega pomena za učinkovito zaklanjanje, tako v primeru vojne kot ob naravnih in drugih nesreĉah. Problem pri izvedbi zaklanjanja je namreĉ lahko premajhna odzivnost, ko prebivalci ignorirajo ukaze za zaklanjanje. Dobra obveščena prebivalcev, ki se zaklanjajo, lahko zmanjša število Źrtv in pripomore k učinkovitemu procesu zaklanjanja tako v primeru vojne, ko se prebivalci zaklanjajo v vnaprej doloĉenih zaklonišĉih/zaklonilnikih kot tudi pri zaklanjanju ob naravnih in drugih nesreĉah.³⁴

³³ Avtor fotografije Mila Temlin, 4. 3. 2021.

³⁴ Vir: <http://www.sos112.si/slo/tdocs/zaklanjanje.pdf> str. 10 (18. 1. 2021)

Sporočila morajo vsebovati podatke, kot so stopnja nevarnosti, vrsta nevarnosti in predviden čas. Pomembno je, da se prebivalce opozori in obvesti o vseh pomembnih podrobnostih situacije in se jim da navodila glede ukrepov, ki jih je treba izvesti za potrebe zaklanjanja. Pri razširjanju informacij je vloga sredstev obveščanja ključnega pomena in se določi vnaprej. Oblikovana morajo biti tako, da spodbujajo zaklanjanje. Vse te aktivnosti za pripravo prebivalcev na zaklanjanje jih pomagajo pomiriti, kar zmanjša stopnjo panike in poveča verjetnost, da bodo navodila upoštevana.³⁵

Gospod Wolf nama je povedal, da so v Murski Soboti bili prebivalci o tem, kaj storiti ob napadu na mesto, obveščeni preko lokalnega radia Murski val in s pisnimi obvestili v lokalnem časopisu Vestnik. Obveščali so jih tudi preko gasilskih društev in Rdečega križa, ki so pomagali ljudem v stiski. Prav tako so imeli pripravljene tudi avtomobile, ki bi prenašali zvočna obvestila o resnosti napada. V primeru osamosvojitvene vojne se za ta način niso odločili, saj so sklepali, da bi pri prebivalcih vzbudili preveč preplaha. Ko pa v mestu pride do preplaha, ljudje odreagirajo panično in nepremišljeno, zato si tega zagotovo nihče ni želel. Vso dogajanje v tem času v Murski Soboti je bilo mirno in strpno. Prav tako gospod Wolf poudarja, da je bilo sodelovanje z lokalnim časopisom in radiem zelo dobro in ažurno.

4.3.3 Ravnanje prebivalcev med zaklanjanjem

Ob razglasitvi ukrepa zaklanjanja se je treba čimprej umakniti v hišo ali drugo zgradbo in se zadrževati v prostoru, ki ima malo oken in drugih odprtih ter se izogibati zadrževanju ob oknu. Pred odhodom v zaklonišča oziroma v zaklonilnike je treba:

- izključiti prezračevalne ali klimatske sisteme,
- izključiti gospodinjske stroje in naprave,
- zapreti vodo in plin,
- zapreti okna in vrata,
- ugasniti luči,
- zakleniti prostore,
- varno zaustaviti delovanje strojev in naprav, kjer je to možno,

³⁵ Vir: <http://www.sos112.si/slo/tdocs/zaklanjanje.pdf> str. 10 (18. 1. 2021)

- živino pustiti v hlevu in jo oskrbeti s krmo in vodo za vsaj dva dni, zapreti okna in vrata in zatesniti ostale odprtine,
- hišne ljubljence pustiti v zaprtem prostoru in jih oskrbeti s hrano in vodo za vsaj dva dni.

Če je le možno, je treba s seboj v zaklonišča vzeti najnujnejšo osebno opremo (pribor za osebno higieno, nepokvarljivo hrano, jedilni pribor, zdravila, očala, proteze, oblačila, knjige, družabne igre, baterijske svetilke in odeje).³⁶

Ko so se v mestu oglasile sirene, se je bilo potrebno čim hitreje skriti oziroma najti primerno zaklonišče. V tistem trenutku, ko so prebivalci Murske Sobotne slišali sireno, so morali odložiti vsa opravila in se odpraviti do najbližjega zaklonišča. Lahko so se zaklanjali v lastnih hišah, če je hiša imela klet ali pa so se napotili k najbližjemu mestnemu zaklonišču.

Zanimalo naju je, kaj so si morali prebivalci prinesiti s sabo v zaklonišče, glede na to, da niso vedeli, kako dolgo bo zaklanjanje trajalo. S sabo so morali vzeti toplata oblačila, saj je v zakloniščih hladno, kar sva občutili tudi sami, ko smo obiskali zaklonišče na Mojstrski ulici. Prav tako je morala biti spakirana voda in hrana. V primeru, da tega nisi imel s sabo, si bil odvisen od pomoči drugih. Poveljnik civilne zaščite Denis Gjerek nama je povedal, da je priporočljivo, da so si s sabo vzeli tudi kaj za kratkočasenje kot na primer kakšno knjigo.

4.4 Uporaba zaklonišč v Murski Soboti v času osamosvojitvene vojne 1991

O uporabi zaklonišč in pomenu civilne zaščite sva se pogovarjali z zelo zanimivimi gosti. Svoje izkušnje z osamosvojitveno vojno so nama zaupali poveljnik civilne zaščite leta 1991, g. Aleksander Krpič (rojen 1941), načelnik mestnega štaba civilne zaščite Murska Sobota, g. Stanko Kerčmar (rojen 1954), član štaba civilne zaščite in strokovni sodelavec službe za zaščito in reševanje, g. Božo Bohar (rojen 1973), zdajšnji poveljnik civilne zaščite mestnega štaba Murska Sobota g. Denis Gjerek (rojen 1979) in upokojeni dolgoletni poveljnik civilne zaščite Murska Sobota, g. Stanko Wolf (rojen 1957).

³⁶ Vir: <http://www.sos112.si/slo/tdocs/zaklanjanje.pdf> str. 15 (18. 1. 2021)

Slika 12: Pogovor z informatorji. Od desne proti levi sedijo: Denis Gjerek, Božo Bohar, Stanko Kerčmar, Aleksander Krpič, Stanko Wolf, Mila Temlin in Nika Perš³⁷

Najine goste sva povprašali, kako je bilo z uporabo zaklonišč med osamosvojitveno vojno. Povedali so nama, da se je pravilnost usmeritve pri gradnji zaklonišč in njihovem vzdrževanju po letu 1987 pokazala 28. junija 1991, ko je letalstvo JLA ob 11.55, 17.00 in 18.00 uri izvedlo zračne napade na mesto Murska Sobota na območje vojašnice, z namenom deblokiranja vojašnice. 28. junija 1991 je OŠCZ³⁸ Murska Sobota sprejel sklep o izvajanju zaklanjanja.

³⁷ Avtor fotografije Jasna Žižek, 4. 3. 2021.

³⁸ OŠCZ – kratica za območni štab civilne zaščite

Slika 13: Zračni napad na Mursko Soboto 28. junij 1991³⁹

V izvajanje ukrepa je Štab civilne zaščite mesta Murska Sobota vključil službo za zaklanjanje pri OŠCZ. Ti so odprli in vzpostavili funkcijo zaklonišč, ki so bila prazna in naložili izpraznitev zaklonišč, v katerih je bila kakršna koli mirnodobna dejavnost. Zaradi odsotnosti učencev je OŠCZ v zaklonišču na Osnovni šoli III vzpostavil center za OŠCZ, službo za podporo pri OŠCZ in prvo pomoč v mestu Murska Sobota.

Posebna naloga civilne zaščite je bila tudi naloga zagotavljanja pitne vode. V primeru napada na vodovod je bilo potrebno zagotoviti pitno vodo vsem prebivalcem mesta. Njihova naloga pa se s tem ni končala.

Zelo zanimivo zgodbo nama je povedal takratni poveljnik civilne zaščite g. Aleksander Krpič. Povedal nama je, da so sodelovali pri nenavadni akciji, ko so morali na zapuščenih karavlah obvladovati pse, ki so jih za seboj zapustili jugoslovanski vojaki. Psi so bili lačni in brez vodnikov, zato so postali agresivni. S tem pa se njihova naloga ni končala, saj so morali poskrbeti tudi za hlevsko živino, ki so jo imeli na karavlah. Njihovo delo je bilo zelo raznovrstno in vedno v dobrobit civilnemu prebivalstvu.

Njihova naloga je bila prav tako skrb za vojne ujetnike, ki jih je bilo na našem prostoru okoli 280. Njihova naloga je bila, da so ujetnike varovali, naloga Rdečega križa pa, da so obveščali

³⁹ Vir: <http://lendavainfo.com/video-letalski-napad-na-mursko-soboto/> (15. 3. 2021)

svojce zajetih, kje so zajeti. Poseben izziv je predstavljalo tudi premeščanje vojnih ujetnikov v Ljubljano. V primeru napada ali pobega bi te ujetnike morali tudi varovati.

Poseben dan je bil 30. junij 1991, ko je bila izdana celodnevna nevarnost zračnega napada. Ravno na ta dan se je začel ukrep zatemnjevanja stanovanj. Vse hiše v mestu so morale ob mraku zatemniti okna zaradi nevarnosti zračnega napada. Kljub nevarnosti pa so nam naši sogovorniki povedali, da omejitve gibanja ni bilo.

Kot zanimivost so nama zaupali, da so pripadniki civilne zaščite pričakovali biološki napad s strani jugoslovanske vojske. Pripravljeni so bili na obsežno širjenje bolezni, ampak na srečo do tovrstnega napada ni prišlo.

Za namen zaklanjanja občanov so bila do 30. junija 1991 usposobljena vsa zaklonišča v mestu Murska Sobota. To so bila zaklonišča osnovne zaščite na:

- Mojstrski ulici 1,
- SPTŠ (Srednja poklicna in tehniška šola Murska Sobota),
- Lendavski ulici 17, 19, 51,
- Gregorčičevi ulici 6,
- Policijski upravi,
- Tovarni mlečnega prahu Murska Sobota,
- Tekstilni tovarni Mura,
- Osnovni šoli III,
- Avtobusnem prometu Murska Sobota,
- Tovarni kovinske opreme Murska Sobota,
- SDK (Služba družbenega knjigovodstva).

Poleg navedenih so bila aktivirana zaklonišča dopolnilne zaščite.

Vsa zaklonišča so bila zasedena v času nevarnosti zračnih napadov, kot tudi spopadov med jugoslovansko armado, teritorialno obrambo Slovenije in slovensko milico. V mestu je bila vojašnica z vojaki jugoslovanske armade. Alarmiranje je usmerjal in vodil OŠCZ Murska Sobota. Zastavljalo se je vprašanje, zakaj ni več zaklonišč, kar je bilo v nasprotju s teorijo pred vojno, ko so se jim zdela nepomembna.

Zaradi umirjanja razmer so bila 5. julija 1991 zaklonišča zaprta z obveznim dežurstvom in 7. julija 1991 je potekala priprava zaklonišč za morebitno potrebo po zaščiti pred uporabo RKBO⁴⁰ zaščito.

Seveda so naju zanimale tudi zgodbe, ki so se našim informatorjem posebej vtisnile v spomin. Gospod Stanko Kerčmar nama je zaupal, da ga je vedno najbolj ganilo, ko so v zaklonišča prišli otroci. Ko so ob alarmu pribežali v zaklonišča, so jokali, dokler se pri starših niso pomirili. Sreča je bila v tem, da je bil takrat čas šolskih počitnic in se je veliko otrok tudi preselilo na podeželje. Kar nekaj pa jih je ostalo seveda v blokovskih naseljih.

Slika 14: Zaklonišče na Mojstrski ulici, obdano z bloki.⁴¹

V Murski Soboti ob zaklanjanju ni bilo zmede ali izpadov panike, saj so bili na napade zelo dobro pripravljene. Njihova mirnost in dobra organizacija je po mnenju informatorjev ljudi pomirjala, da ni prihajalo do nobenih izgrediv. Velika olajševalna okoliščina je bila tudi v tem, da se je veliko prebivalcev Murske Sobote zateklo k sorodnikom v okoliške vasi.

Gospod Aleksander Krpič pa je poudaril, da je pri zaklanjanju imelo velik pomen tudi vohunjenje oziroma pravočasni prenos informacij, da so poveljniki že pravi čas izdali ukaz za alarmiranje in zaklanjanje prebivalcev mesta. Obveščanje v času osamosvojitve je imelo

⁴⁰ RKBO – kratica za radiološko, biološko in kemično obrambo

⁴¹ Avtor fotografije Nika Perš, 4. 3. 2021.

ravno v tem primeru zaščite civilnega prebivalstva zelo pomembno vlogo in kot pravijo informatorji, brez hitrega pretoka informacij bi bilo ogroženo veliko življenj.

Po besedah sogovornikov so bili na civilni zaščiti pripravljeni na enoletno obleganje oziroma trajanje vojne. Na srečo, kot pravijo, je politika uspela skleniti dogovor in je hitro prišlo do sklenjenega premirja.

4.5 Vzdrževanje zaklonišč po 1991 in trenutno stanje primernosti zaklonišč

Trenutno živimo v mirnem obdobju, kar pa se lahko zelo hitro spremeni. Kot sva že večkrat zapisali, je gradnja in vzdrževanje zaklonišč veliki finančni zalogaj, ki pa ima izjemen pomen, ko ščiti človeška življenja. Najini informatorji so nama povedali, da so zaradi priprave na uvedbo lokalne samouprave in vzpostavitve Mestne občine Murska Sobota po daljših pogajanjih z Ministrstvom za obrambo RS območne enote Murska Sobota leta 1995 prevzeli upravljanje zaklonišč. Ta so bila zaradi vmesnega obdobja, ko niso bila vzdrževana, v slabem stanju predvsem zaradi vdora vode v zaklonišča, kar je povzročilo propadanje predvsem vgrajene in namestitvene opreme.

Ko je 1995 prevzel zaklonišča OŠCZ MO Murska Sobota, je takoj izdelal program vzdrževanja. Najprej se je pristopilo k odpravi vplivov, ki so povzročali škodo na objektih in opremi. V nadaljevanju je bila izvedena sanacija vseh zaklonišč in v letu 2005 so bili pridobljeni certifikati o primernosti zaklonišč. Tako so zaklonišča bila rešena pred izgubo primernosti za osnovno namembnost.

Nujno je, da se uporabnost zaklonišč ohranja kljub stroškom, ki niso majhni. Potrebno je namreč ugotoviti, da ob potrebi po zaščiti občanov to odtehta vse stroške z vzdrževanjem. Zaradi potrebe po ohranjanju uporabnosti zaklonišč za prvi namen se ta-ista dajejo v uporabo društvom in organizacijam, povezanim s sistemom zaščite in reševanja ter skladiščenje opreme sil zaščite in reševanja pri OŠCZ MO Murska Sobota.

Slika 15: Danes imajo v zakloniščih pripravljeno opremo za zaščito in reševanje⁴²

V Murski Soboti je trenutno osem zaklonišč, ki se redno vzdržujejo in imajo glede na zakonsko podlago tehnični pregled vsakih 10 let. Lokacije zaklonišč v Murski Soboti so sledeče:

- Zaklonišče Mojstrska ul., b.š.,
- Zaklonišče Osnovna šola III, Ivanocijevo naselje,
- Zaklonišče Lendavska ulica 53,
- Zaklonišče Lendavska ulica 19,
- Zaklonišče Lendavska ulica 17,
- Zaklonišče Astra, Staneta Rozmana 15,
- Zaklonišče Park, Mikloša Kuzmiča 1,
- Zaklonišče na SPTŠ (Srednja poklicna in tehniška šola), Šolsko naselje 12.

⁴² Avtor fotografije Mila Temlin, 4. 3. 2021.

Ko si danes želimo zgraditi hišo v Murski Soboti, nismo omejeni na to, da bi morala biti grajena s kletjo, ki bi jo lahko v primeru zračnih napadov ali naravnih nesreč koristili. Prav tako meniva, da je zavedanje o varnosti med prebivalci Murske Sobote premajhno. Gospod Wolf nama je med pogovorom zaupal, da se je večkrat s svojimi kolegi počutil nezaželenega v smislu, da so jih odpravili in videli le kot finančno breme. Ko pa je bilo potrebno pomagati, ali v primeru osamosvojitvene vojne leta 1991 zaklanjati ljudi, pa so postali neprecenljivi.

Slika 16: Notranjost zaklonišča na Mojstrski ulici v Murski Soboti⁴³

Na terenu so nama informatorji prijazno razkazali zaklonišče na Mojstrski ulici v Murski Soboti. Priznava, da se večkrat sprehajava mimo in nama niti na pamet ni prišlo, da bi bilo tukaj zaklonišče. Zato mogoče predlog, da bi prebivalce Murske Sobote bolj ozavestili o zakloniščih, ki se nahajajo v naši okolici. Prvo, kar naju je presenetilo, so bila masivna vrata. Gospod Wolf nama je pojasnil, da sta debelina vrat in način zaklepanja pomembni zato, da se zaklonišče lahko hermetično zapre.

⁴³⁴³ Avtor fotografije Jasna Žižek, 4. 3. 2021.

Slika 17 in 18: Zaščitna vrata pri vhodu in pogled na ulico⁴⁴

Zaklonišče danes ni prazno. Znotraj zaklonišča je oprema, ki bi se v primeru aktivacije zaklonišča lahko hitro pripravila za funkcionalno rabo. Ogledali sva si prezračevalne jaške, prostore za sanitarije, stranski vhod, filtrirne jaške in poskušali zakleniti vrata. Kljub temu da je zaklonišče odlično pripravljeno, zagotovo ob veliki količini ljudi ni prijetno, še posebej za ljudi, ki imajo strah pred zaprtimi prostori. Zaklonišča v Murski Soboti so varovana in kakovostno vzdrževana in po besedah najinih sogovornikov je skrb za njih precejšnje breme občine, ki pa se ob izjemnih dogodkih neprecenljivo izplača.

⁴⁴ Avtor fotografije Jasna Žižek, 4. 3. 2021.

Slika 19 in 20: Slika levo prikazuje stranišča znotraj, v katerih so vedra s kemičnimi sredstvi (brez tekoče vode), slika desno prikazuje zalogovnike za vodo.⁴⁵

Slika 21: Za zapiranje vrat je potrebno kar nekaj napora.⁴⁶

Slika 22: Danes prostore uporabljajo tudi v druge namene v sklopu civilne zaščite.⁴⁷

⁴⁵ Avtor fotografije Nika Perš, 4. 3. 2021.

⁴⁶ Avtor fotografije Jasna Žižek, 4. 3. 2021.

⁴⁷ Avtor fotografije Nika Perš, 4. 3. 2021.

LEGENDA ZAKLONIŠČ:

1. Mojstrska ul., b.š.,
2. Osnovna šola III, Ivanocijevo naselje,
3. Lendavska ulica 53,
4. Lendavska ulica 19,
5. Lendavska ulica 17,
6. Astra, Staneta Rozmana 15,
7. Park, Mikloš Kuzmiča 1,
8. SPTŠ, Šolsko naselje 12.

Slika 23: Zemljevid Murske Sobotе z označenimi zaklonišči, ki so primerna za zaklanjanje⁴⁸

⁴⁸ Vir zemljevida: <http://www.geopedia.si>. (11. 3. 2021) Seznam zaklonišč: Interno gradivo CZ Murska Sobota.

5 DOŽIVLJANJE OSAMOSVOJITVENE VOJNE V MURSKI SOBOTI

Skozi najino raziskovanje sva ugotovili, da se vsi prebivalci Murske Sobote niso mogli zateči v zaklonišča, ki so bila pripravljena za njih. Zato sva povprašali o dogajanju med napadi kar svoje domače. Ni nama bilo potrebno dolgo iskati sogovornika. Najini stari starši, ki živijo v hiši s kletjo, so nama z veseljem zaupali svoje doživljanje zaklanjanja med vojno v zavetju domačega doma. Spomin na osamosvojitveno vojne je še zelo prisoten, zato sva se odločili, da bova povprašale svoje stare starše o dogajanju v Murski Soboti.

POGOVOR S PETROM PERŠEM

Peter Perš (rojen 1937) nama je o dogajanju ob osamosvojitveni vojni povedal zanimivo zgodbo. Tako za njega kot za ostale prebivalce Murske Sobote je bilo doživetje zelo dramatično. Vse je bilo strah, situacija pa je bila zelo negotova. Spominja se svojega sina, ki je v času napada sedel v kotu kleti s psom ob sebi in ga je bilo zelo strah.

Ko je bil napovedan napad na Slovenijo, so cela družina skupaj šli v Puconce, v klet hiše na njihovem posestvu, kjer so se počutili bolj zavarovani kot v domači hiši blizu vojašnice. Tam so preživeli en dan in ko so bila že letala v zraku in so nameravala napasti Ljubljano, so se potem obrnila in šla nazaj. Bilo je zelo nevarno. Ko so streljali na vojašnico, so zadeli tudi par svojih vojakov in potem jih je naša prva pomoč hitro peljala v bolnico ter jim pomagala.

Proti Radencem se je peljala tudi kolona tankov iz Hrvaške preko Lendave, ampak so jih na mostu ustavili. Tanki so potem šli ob Muri proti Radgoni. V Radgoni je pristal menda en helikopter. Z oken poslopij so metali molotovke. Po televiziji so kazali napad na en tank. Vojaki se sploh niso zavedali, kaj delajo. Nadrejeni so jim rekli, da jih napadajo zunanji sovražniki in da morajo braniti jugoslovansko mejo. Sploh niso vedeli, za koga se borijo, bili so prepričani, da se borijo proti sovražniku, ampak niso imeli pravih informacij.

V bližini vojašnice proti Markišavcem je bilo veliko skladišče orožja, pogovarjali so se o možnosti, če bi teritorialna obramba zavzela skladišče z orožjem, bi razstrelili skladišče. V Sloveniji ni bilo veliko žrtev te vojne.

Vojaška letala so napadala območje v bližini vojašnice oziroma so branila vojašnico. Letala so preletavala Mursko Soboto in moj dedek je stal pred hišo in imel oblečeno temno sivo

srajco, kot se sam spominja. Naenkrat je zaslišal cink in zagledal, da se je na vrhu sosednje hiše nekaj odlomilo. Brž se je umaknil v hišo in ko je alarm minil, ko so letala odletela, je prišel iz hiše sosed, ki je imel veliko luknjo na strehi hiše. Skozi streho je bila luknja, velika pet centimetrov, ki jo je naredila dvesto gramska krogla, ki je šla skozi dve steni in se potem ustavila. O tem so bili tudi obveščeni novinarji nacionalne televizije, ki so kasneje o tem naredili prispevek.

Slika 24: Nika in dedek Peter Perš⁴⁹

Ob razglašenem alarmu so se skrivali v kleti njihove hiše. Ko je alarm naznanil zračni napad, so čez nekaj minut priletela vojaška letala in takrat so hitro odhiteli v klet. Ko so letala odletela, so sirene naznanile konec zračnega napada. Napad je trajal okrog deset minut. Ko so po radiu napovedali bombardiranje Slovenije, pa so se umaknili v Puconce na svojo posest.

⁴⁹ Avtor fotografije Nika Perš, 8. 3. 2021.

Niso bili pripravljeni na daljši napad, saj ga niso pričakovali, zato tudi niso imeli zaloge hrane. Informacije pa so spremljali večinoma po radiu in televiziji. Tisti, ki pa so prebivali v blokih v Murski Soboti, pa so se zatekali v zaklonišča.

Večkrat so letala preletavala Mursko Soboto, saj so branila vojašnico in skladišče orožja. K sreči do vojaškega spopada ni prišlo.

Ob koncu pa je sogovornik še povedal, da je tudi sam služil v jugoslovanski vojski in je bil tudi rezervni oficir in mu je bilo zelo težko, ko je gledal, kako njegovi nekdanji vojaki streljajo nanj.

POGOVOR Z BERNARDO TEMLIN

Pogovarjali sva se tudi z Bernardo Temlin, ki nama je povedala, da je osamosvojitveno vojno doživljala v negotovosti in strahu. Zavedali so se nevarnosti. Bilo jo je zelo strah za njene otroke, saj ni vedno točno vedela kje so bili med tuljenjem sirene in če bodo pravočasno prišli do zaklonišča. Sama je takrat opravljala poklic medicinske sestre in je bila med zračnimi napadi v službi. Povedala je tudi, da nikoli ne bo pozabila tega močnega zvoka bombardiranja.

Takrat je živela v bloku na takratni Titovi ulici 1 b (današnja Slovenska ulica). V kletnih prostorih bloka je bilo zaklonišče, ki je služilo tudi kot shramba za stanovalce bloka. Zaklonišče je nudilo zaščito pred (RBK) radiološkim, biološkim in kemičnim napadom. Ob vходу v zaklonišče so bila dvojna jeklena vrata. Zaklonišče je bilo sestavljeno iz levega in desnega krila na koncu vsakega krila so bila majhna jeklena vrata, ki so služila kot zasilni izhod. Zaklonišče je imelo tudi strojnico, kjer je bil filtrirni sistem za prezračevanje, ki se ga je dalo v primeru izpada električne energije zagnati tudi ročno. Zaklonišče so uporabljali samo stanovalci tega bloka.

Vsakemu delu Murske Sobote so že v naprej točno določili v katero zaklonišče se morejo zateči v primeru napada. Na napad so jih opozorile sirene. Informacije kdaj pa lahko gredo ven iz zaklonišč so spremljali preko radija, ki so ga imeli v zaklonišču. Tisti, ki so živeli v hišah pa so se lahko zatekli v kleti, če so jih imeli.

Nekateri so si v zaklonišče s seboj prinesli manjše stole ali pa zaboje na katerih so lahko sedeli. S seboj so si tudi prinesli kakšno toplejše oblačilo, saj je bilo v zaklonišču mrzlo. Nekateri pa so si s seboj prinesli tudi vodo. Sama si v zaklonišče si ni vzela ničesar, ampak je

samo čakala, da se vse to zaključi in da bodo spet lahko šli iz njega. V samem zaklonišču hrane in pijače ni bilo pripravljene, saj so bile pri zaklonišču shrambe s hrano in ozimnico.

Takrat je opravljala poklic medicinske sestre. Na delovnem mestu so ji povedali, da se bo vojna odvijala dlje časa in je bila velika verjetnost, da bomo morali oskrbeti veliko poškodovanih in ranjenih. Na takšni scenarij so bili dobro pripravljeni ampak na srečo se to ni zgodilo.

Povedala nama je, da se zelo dobro spomni, da so za en dan zaradi napadov izklopili v celotni Murski Soboti elektriko za nekaj ur. Prav tako so bili tudi o tem pravočasno obveščeni.

Kot zanimivost nama je povedala, da je poznala Svetina Draga⁵⁰, ki je bil takrat pilot Mostarski (Bosna in Hercegovina) vojašnici in so ga poklicali, da bi moral bombardirati vodni stolp v Murski Soboti. Seveda pa tega ni želel, ker je imel tukaj svojo družino in najbližje. Nato je tudi uspešno pobegnil iz vojske. Nekaj časa se je potem v Mostarju tudi skrival in nato čez nekaj časa uspešno prišel spet nazaj domov v Slovenijo. Gospa Bernarda poudarja, da so se v tistem času za samostojnost Slovenije trudili vsi oni, ki so preživljali vojno doma v Murski Soboti kot vojaki, ki so bili ujeti na obeh straneh.

⁵⁰ Drago Svetina, slovenski vojaški pilot, častnik. Major Drago Svetina je bil namestnik poveljnika 15. brigade vojnega letalstva Slovenske vojske, ko je 3. marca 2004 strmoglavil z letalom Pilatus PC-9M »Hudournik« in pri tem umrl.

Vir: <https://www.dnevnik.si/114321> (14. 3. 2021)

6 ZAKLJUČEK

Živeti v tako lepi državi kot je Slovenija je res privilegij ampak se premalokrat zavedamo, kako dolgo so se naši predniki borili, da lahko sedaj povemo, da smo Slovenci. Osamosvojitvena vojna je pri ljudeh, ki so jo doživeli vtisnila globoko v spomin še posebej naju vedno preseneča, ko najini sogovorniki pripovedujejo o strahu in negotovosti, ki so jo doživljali poleti leta 1991.

Ko sva se odločili, da bova raziskali dogajanje ob osamosvojitveni vojni v Murski Soboti predvsem iz vidika zaklanjanja civilistov ob razglasitvi nevarnosti sva se najprej lotili prebiranja literature. Našli sva veliko prispevkov iz raznih zborovanj. Žal pa nama zaradi že znanih razmer ni uspelo prelistati vojne izdaje Vestnika, kjer bi lahko še dodatno opisali na kakšen način je potekalo obveščanje civilnega prebivalstva. Ogromno podatkov in zgodb pa so nama zaupali najini informatorji.

Ob začetku raziskovanja sva si zastavili tri hipoteze, ki jih bova potrdile, delno potrdile ali ovrgle. Kot prvo sva trdile, da so prebivalci Murske Sobote bili dobro pripravljeni na dolgotrajno nevarnost ob vojaških napadih. To hipotezo lahko potrdiva. Glede na najino raziskovanje sva ugotovili, da so bili pristojni za zaščito civilnega prebivalstva pripravljeni na najmanj eno leto trajajoče spopade prav tako so imeli prebivalci, ki so med napadi ostali v Murski Soboti pripravljene dovolj hrane in vode za obleganje.

Predvidevali sva, da je bilo v Murski Soboti dovolj zaklonišč za vse prebivalce Murske Sobote. To hipotezo bova ovrgle. Glede na podatke, ki so nama posredovali iz štaba Civilne zaščite Murska Sobota sva ugotovili, da je zaklonišč, ki so primerna za najboljše varovanje okoli 2.500 k temu potem lahko prištejemo še zaklonišča osnovne zaščite in lastna zaklonišča, ki pa jih je danes čedalje manj. Kot nama je povedal poveljnik civilne zaščite ugotavljajo, da kleti predstavljajo velik strošek in prebivalci Murske Sobote v zakloniščih trenutno ne vidijo smisla.

Kot zadnje sva trdili, da so danes zaklonišča v Murski Soboti slabo vzdrževana in neuporabna za ponovno uporabo. Tudi to hipotezo bova ovrgli. Kljub stroškom za vzdrževanje in »neuporabnost« v mirni dobi so v Murski Soboti pripravljena zaklonišča na številnih lokacijah in so primerna za hitro pripravo svojemu namenu. Enega izmed njih sva si ogledali tudi sami.

Zelo zanimive so nama bile zgodbe, ko so nama jih povedali najini stari starši, ki se dogajanja tistega poletja pred tridesetimi leti zelo dobro spominjajo. Ob teh pripovedih upava, da sami ne bova nikoli izkusili bombnih napadov in da nama ne bo nikoli potrebno iskati zaklonišča. Kljub temu pa naju pomirja dejstvo, da imamo v našem mestu dobro pripravljena zaklonišča, kamor se lahko zateče vsaj nekaj ljudi.

Raziskovalno nalogo bi bilo zanimivo nadgraditi s tem, da bi zbirali zgodbe in doživetja ob osamosvojitveni vojni. V naglici v kateri živimo pogosto pozabimo, da bo s časom, ki mineva vse bolj izginjal tudi spomin na osamosvojitveno vojno. Zato je naloga naše generacije, da doživetja zberemo in zapišemo, da se nikoli ne pozabijo.

VIRI IN LITERATURA

LITERATURA

- Benko Irma in Dora Marjan, Pomurska regionalna medija Vestnik in Radio Murski val med osamosvojitveno vojno, Zbornik - Vloga TO Pomurja v procesu osamosvajanja, Lendava 2015.
- Durič Janko, Raudi Bernarda, Pričevanja in razmišljanja o vojni za Slovenijo 1991 v Pomurju, Murska Sobota 2016.
- Gerenčer Andrej, Organizacija in delovanje občinskih oblastnih struktur v osamosvojitveni vojni, Zbornik - Vloga TO Pomurja v procesu osamosvajanja, Lendava 2015.
- Mihalič Edvard, Vojna za Slovenijo leta 1991 v Prekmurju, Ljubljana 2002.
- Sivka Dan, Varnostna namembnost zaklonišč po hladni vojni, Ljubljana 2015.

INTERNO GRADIVO CIVILNE ZAŠČITE

- Seznam zaklonišč v Murski Soboti

INTERNETNI VIRI

RAZLAGA POJMOV

<https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=plebiscit> (21. 1. 2021)

<https://fran.si/iskanje?All=desant&IsAdvanced=True> (21. 1. 2021)

<http://www.nova-revija.si/o-zalozbi/o-zalobi.html> (21. 1. 2021)

<http://www.bivsi-predsednik.si/up-rs/2002-2007/bp-mk.nsf/ostalo/biografija> (12. 2. 2021)

<https://old.delo.si/novice/politika/od-odhoda-zadnjega-vojaka-jla-mineva-20-let.html> (13. 3. 2021)

RTV SLOVENIJA

<https://www.rtv slo.si/slovenija/30-let> (21. 1. 2021)

UPRAVA REPUBLIKE SLOVENIJE ZA ZAŠČITO IN REŠEVANJE

<http://www.sos112.si/slo/t docs/zaklanjanje.pdf> str. 21 (18. 1. 2021)

OSTALI VIRI SLIKOVNEGA GRADIVA

<http://www.pomurski-muzej.si/razstave/muzejske-zbirke/zgodovinska-zbirka> (13. 3. 2021)

<http://lendavainfo.com/video-letalski-napad-na-mursko-soboto/> (15. 3. 2021)

<http://www.geopedia.si>. (11. 3. 2021)

INFORMATORJI

Stanislav Wolf, Aleksander Krpič, Stanko Kerčmar, Denis Gjerek, Božo Bohar, Peter Perš in Bernarda Temlin.

Naslovna fotografija: Oglad zaklonišča na Mojstrski ulici v Murski Soboti – avtor fotografije Jasna Žižek, 4. 3. 2021.